

Volodymyr Halyk

**MUTUAL RELATIONS OF IVAN FRANKO WITH A GRECO-CATHOLIC PRIEST
FROM VERKHOVINSCHINI – BY IVAN POPELEM.**

On the basis of not popular sources and until now unknown wide public letters of greco-catholic priest from a village Dovgopole on Verkhovinschini of Ivan Popelya to Ivan Franko, history of becoming and development of mutual relations is analysed between them.

Keywords: Ivan Franko, Ivan Popel', Dovgopole, Verkhovinschina, mutual relations, greco-catholic priest, letters.

Іванна Черчович

**ЖІНКА В РОДИНІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
СВЯЩЕНИКА У ГАЛИЧИНІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Висвітлено становище жінки в родині греко-католицького священика Галичини другої половини ХІХ ст. Священицькі сім'ї були об'єктом особливої суспільної уваги, взірцями для наслідування. Дружина греко-католицького священика виконувала кілька ролей: опори чоловіка не лише у приватному, а й у громадському житті, вихователя нового покоління української інтелігенції, нерідко опікувалася справами парафіян, що вимагало від неї певного освітнього рівня.

Ключові слова: греко-католицький священик, Галичина, українська інтелігенція, жінка, шлюб.

Греко-католицький парафіяльний священик в умовах Галичини ХІХ – початку ХХ ст. був не лише духовним наставником своєї парафії, а й державним службовцем та громадським діячем. У його обов'язки входила відповідальність як про духовну складову своєї пастви, так і про її суспільну поінформованість і національну зорієнтованість. А його дружині за таких обставин належала роль порадиці, підмоги «з культуральною місією між жіноцтвом парафії, бо жіноцтво не має такого довір'я до священика, як до його жінки, хоч би в тих інтимно жіночих справах, про котрі з чоловіком жінка соромиться говорити»¹. Сфери цієї «культуральної місії» охоплювали доволі великий простір, що часто виходив далеко за межі винятково жіночого. Власне задум даного дослідження полягав у тому, аби зобразити дружину священика у контексті її обов'язків і прав, що синтезували суспільний образ жінки з наперед визначеною громадською (не лише сімейною) роллю імоїсті. У роботі використано дослідження, які

стосувалися вивчення греко-католицького духовенства другої половини XIX – початку XX ст., історії Галичини цього періоду: в її політичних, суспільних та культурних реаліях, а також праці, присвячені гендерним студіям та «жіночому питанню» зокрема. Джерельна база статті представлена матеріалами преси, зокрема газет «Діло», «Галичанин», «Руслан», «Нива», «Народ», спогадами священників та тогочасних громадських діячів, а також матеріалами родинного листування.

Родинне життя для священника – греко-католика було нормою. Целібат означав намір робити кар'єру і вважався радше відхиленням, аніж нормальною практикою. Життя celibsa в суспільній свідомості було неповноцінним способом існування, або таким, що суперечить законам природи. «Ті, що борються з законом природи, – писав Андрій Чайковський, обстоюючи право греко-католицького парафіяльного духовенства на жонатий статус, – не мають спокою ні днем, ні ночью, а спокуси на кожному кроці, бо він мирський священник і не може відгородитися від світу так, щоб не бачив женщин»². Часті суперечки з представниками римокатолицької церкви змусили греко-католиків озброїтися великою кількістю аргументів на захист власного одруженого статусу. Справа целібату загострилася настільки, що стала однією з тем скликаного в 1891 році Львівського синоду³. Основу свого подружнього канону греко-католики виводили з листа Апостола Павла до Тимофія – «єпископ повинен бути мужем одній жінці, повинен виховувати своїх дітей у послуші, зразково, одним словом, єпископ повинен своїм сімейним життям дати зразок сімейних чеснот для своїх вірних; те саме відноситься й до священників»⁴. Синод закінчився без несподіванок, та не без «хвилевого затревоження» в українському суспільстві⁵. Адже «латинникъ, – писало «Діло» – не розуміє привязаности руского духовенства и руского народу до свого обряду»⁶. У священницькій сім'ї воно вбачало джерело своєї суспільної життєздатності, поповнення інтелектуальних сил для розвитку національної справи.

До одруження семінаристи, майбутні священники, підходили, завчасно зважуючи всі «за» і «проти» кожної потенційної нареченої. Соціальне походження майбутньої дружини, матеріальні можливості її родини, жінчине віно – все це було далеко не останніми аргументами у виборі «подруги життя». Багате придане могло стати стартовим капіталом майбутньої сім'ї або піти на погашення семінарського боргу. Борги бували такими суттєвими, що теза «вигідне одруження для їх погашення» сприймалася без найменшої долі скептицизму. Щоправда, на початку XX ст. у пресі почали лунаєти голоси про відміну практики позичання в борг семінаристам, аби ті позичені суми не були причиною нужденного життя майбутньої

молодої священицької сім'ї чи шлюбу за розрахунком. Борги набувалися в семінарії часто через азартність «питомців», а згодом і «попів». Одна з львівських газет писала, що «многі попи, вибираючись в гостину, забирають з собою карти, щоби, если би борони Боже, не було в гостині карт, не нудитися»⁷. Передвесільні борги чоловіка могли часом ставати причиною сімейних непорозумінь у подружжі. Так Кирило Трильовський – виходець зі священицької сім'ї, згадував, що мати в розпалі сварки закидала батькові, що той перед весіллям нічого не мав, тим самим натякаючи на власній економічній вищості на початку спільного життя: «I cos przywiózł ze sobą? Ot chyba ten kuferek» (І що привіз зі собою? От хіба той куфарок – І. Ч.)⁸.

Тема боргів молодих семінаристів – головний лейтмотив твору Григорія Цеглинського «Аргонавти», в якому випускники семінарії подорожують по Галичині, шукаючи наречену з посагом, достатнім для покриття суми своїх боргів. Для цього вони навіть виробили свою систему залицянь: «Де приїду, насамперед – до мамунці. Маю мамунцю, маю і татунця, маю і донечку. А де єсть бабуня, то від бабуні зачинаю»⁹. Схема працювала безпрограшно до того моменту, коли потенційна наречена вирішила перевірити серйозність намірів свого залицяльника і сказала, що вона бідна «як церковна миш». Той одразу скинув свій весільний запал і спрямував увагу на інший, матеріально вигідніший об'єкт. Очевидно така картина була в дечому схожа до реального життя, для якого фінанси були далеко не на останньому місці. У таких випадках кохання вимірювалося добробутом завтрашнього дня і було набагато палкішим за наявності в нареченої не так «білого личенька і коси до пояса», як заможного батька з великим бажанням допомогти молодій сім'ї. Ця практика знайшла своє втілення у одній з галицьких співанок: «Приїхали алюмнати, стали на горбочку. / Я думала, що до мене, й зарізала квочку. / Зарізала стару квочку та й стару індичку, / ще й казали до стодоли заточити бричку. / Приїхали алюмнати, станули на боці. / Та почали рахувати кілька стіжків в тоці. / Рахували, рахували, до двайцять не стало. / Красна, красна! Та, що з того? Коли грошей мало»¹⁰.

Звісно, почуття любові до своєї обраниці бувало й вагомішим за усілякі меркантильні інтереси. Цьому сприяло усвідомлення неможливості повторити власний вибір, розуміння особливого значення одного з семи найбільших християнських таїнств – Подружжя¹¹. Часто кохання породжували шлюби всупереч волі батьків чи суспільній думці. Є. Олесницький, згадуючи одруження своїх батьків, писав, що «діда ждав тяжкий удар [...] який ані чути не хотів про подружжя з попадяркою, бо це було зганьбленням

його шляхотського клейноду»¹², коли син намірився одружитися з коханою дівчиною, що не відповідала дідовим канонам «підходящої партії». Та все ж батько, за словами Є. Олесницького, наполіг на своєму і одружився, пішовши за покликом серця. К. Трильовський деяких героїв своїх спогадів через любовні драми, що з ними трапилися, навіть означив типом «божевільно закоханих». До останніх потрапили Микола Ганкевич і Лесь Кульчицький – директор українського банку в Коломиї, який, закохавшись у посватану попадянку з Лонгина, «на загальне переконання через неї залишився старим парубком»¹³. У дочку пароха села Викторів закохався композитор Денис Січинський. «Та його нещаслива любов, – за словами автора спогадів, – найсильніше відбилася в композиції до слів Івана Франка «Як почувеш вночі, край свого вікна»¹⁴.

За усталеною в суспільстві думкою, священицька жінка і її доньки мусили бути такими собі «світськими монахинями», які «як давні діяконіси єсть правою рукою священика в його душпастирській діяльності для якої старане о красоту і чистоту храму Божого, відвідуване хорих із сільського жіноцтва, провід жіночих братств і т.д. становить правдиву приємність»¹⁵. Вони мали служити прикладом правильного і праведного життя, яке б співпадало з усіма церковними канонами. Саме на дружин священиків поклали викорінення між селянками забобон, неканонічних, не схвалених Церквою ритуалів (зашептування, подавання горілки одразу після пологів). З цим повинна була боротися імость, здебільшого як найповажніша «пані» в сільському середовищі.

«Моя церква потребувала моєї дружини, що мала бути окрасою тих багатьох селянських жінок, які були матерями грядучого покоління. Вона мала бути їхньою провідницею і порадицею. Сільське жіноцтво це було поле її християнської і громадської діяльності», – писав отець О. Пристай¹⁶. Проводити читальні, розповідаючи про моральне виховання молоді, організовувати свята, приурочені різним церковним датам – все це терен праці дружин священиків. Бо «коли священиче жіноцтво не зближуться до селянства, то найдуться інші, які зближуться (пр. жінка адвоката п. С у Л., яка їздить по зборах і вічах та реферує там)»¹⁷, – писала тодішня преса. Часто такі культурні заходи проходили в домі священика. Ф. Тарнавський згадував, що його дочка з іншими священицькими панночками «давали під час вакацій разом з нашою селянською групою представлення в моїй стодолі»¹⁸.

На дружину священика поклали окремо опіку над вихованням дівчат у своїй парафії, «котрі до пожитя не конче надають ся: чують ся не щасливою, бувають завадою для себе і для других, або не раз виставлені

на насмійки людей [...] Не маючи виточеної благороднішої цілі життя постає ся боком якогось наслідника, щоби як котя мала для кого жити, або щоби показати, що вона не гірша для других»¹⁹. Агітуючи дівчат до роботи в церкві, співу в церковному хорі, дружина священника поставала своєрідним психологом для своїх парафіян, здійснювала бесіди з тими, хто шукав себе і свого місця в житті. Це, насамперед, були дівчата, котрі мали намір іти в монастир, проте не завжди знаходили підтримку такого бажання у своїй родині. «Священниче жіноцтво повинно поставити собі за девіз своїм посестрам не відраджувати вступати до монаших чинів, але ще й улежати»²⁰, – так визначала церковна література завдання «священничої матері».

«Попаді» у селі могли бути лікарями і повитухами, часто саме вони проводили перетрактації у справі оплати ритуальних послуг чи іншої адміністративної церковної роботи. «Мама моя, – писала донька імості Осипа Бобикевич-Нижанківська, – була жінкою ідеальної вартості. До неї вдавалися люди за всякими порадами. Лікувала, рятувала хворих, а як батько бував занадто строгий, то мамі доводилося все залагоджувати»²¹. Таку майже дипломатичну роботу «згладжування кутів» жінці доводилося проводити доволі часто, проте ліку ніхто не вів, оскільки не надавав цим обов'язкам великого значення, вважаючи їх природними для жінки. Тому всю жіночу роботу поза домом, як правило, скеровували у винятково благодійне русло: робота у церкві, опіка над служницями і сиротами, організація дитячих «захоронок», збір коштів на допомогу голодуючим і т. д.

«Святим обов'язком» імості було «заохочувати свого мужа до душпастирських обов'язків та старатися до поки є можливість до помочи», а також здержувати від п'янства тих чоловіків, хто «попав в пропасть сего налогу»²². Вважалося, що при загрозі пияцтва, чоловіка могли стримати лише дружина і діти, майбутнє яких безпосередньо залежало від нього, як головного годувальника сім'ї. Це зберігало священнику престиж чесною і шанованою людини в очах своєї пастви²³. Так імость допомагала створювати добру громадську думку про священника. Крім того наявність дружини спростовувала можливі чутки про неморальне життя пароха²⁴. Ця теза була значним козирем у протистоянні з римо-католицьким кліром.

Не дивно, що священники вбачали у своїх дружинах запоруку власного процвітання, як емоційного так і матеріального. «Я поможу тобі в усім. Не бійся життя, боротьби і майбутнього! Всюди і завсіля я з тобою», – такі слова мріяв почути о. Пристай від майбутнього «друга життя». І схоже йому це вдалося, його майбутня дружина Ольга Бачинська вже до своїх заручин працювала «народною вчителькою» в сільській школі, що для попадянки

тоді не було надто поширеним явищем. Проте цілеспрямованість характеру допомогла О. Бачинській самостійно влаштувати власне життя і хоч «при голім борщику» та зі своїм обранцем «ділитись всім, що судьба принесе»²⁵. Гроші, зароблені нею, стали стартовим капіталом нової сім'ї, бо в молодого Пристая залишилися самі лише непогашені борги за пошитий костюм спеціально для вакацій і пошуку нареченої²⁶.

Інколи саме дружина у священицькій греко-католицькій сім'ї була таким авторитетом, на чий активній національній позиції виховувалися решту членів родини, включно з її чоловіком. Так о. Филимон Тарнавський згадував про дружину о. Євгена Омелянського, «що була свідомо українка [...] читана і отця Євгена переробила на дуже успішного народного діяча і патріота»²⁷. Дружина часто мала у своїх руках важливі контакти й організовувала протекцію для чоловіка та інших членів родини. Та ж дружина о. Пристая Ольга у приватному листі до своєї доброї знайомої «часів Василіанських» Євгенії Барвінської, просила, аби звернення її чоловіка у Відні знайшло свого адресата завдяки впливу чоловіка Євгенії – Олександра Барвінського²⁸.

Живий інтерес до місцевої політики священицьке жіноцтво підтримувало безпосереднім щоденним зіткненням із «народним життям», його особливостями і вадами. Зрештою, серед усього цього вони могли побачити й себе самих. Навіть тоді, коли життєва рутинна відбирала багато часу, здоров'я, а відтак і сил, знаходилися жінки, що не втрачали громадської снаги. Так одній імості, що стала сліпою після важких пологів, Ф. Тарнавський, як сам зізнавався, «щодня мусів прочитати «Діло» і щонебудь з української літератури та оповісти те, що знав і чув з української політики»²⁹. Суспільні очікування, які пов'язували зі священицькими дружинами, передбачали подання зразків для наслідування. «Діло», подаючи посмертну згадку про дружину пароха в Яворові, серед усього вважало за потрібне виділити те, що жінка «тямила також на народний обов'язок, сповняла його дуже гарно, бо після сил своїх займалася також бідною молодіжкою, приймаючи нераз в часі верей убогих учеників гімназійських до себе даром [...] і в її то домі, де при всіляких нагодах збиралася майже вся яворівська інтелігенція... [...] займала ся також разом з своєю сестрою недавно zaloженою в Яворові жіночою школою крою і шиття»³⁰.

Побудована на контрастах, тогочасна галицька преса не шкодувала й критики на адресу імостей за лінивість, апатію до громадської роботи, а часом й за перестарання. Так релігійний галицький часопис «Нива» жалівся на імосьть з Станіславівської єпархії, «яка під'юджувала дуже радикалізмом в часі розмов з селянами»³¹. В листі до «Діла» священик о. Володимир

Антонович критикував тих імостянок, що виступили зі скаргою до єпископа Григорія Хомишина. Непорозуміння між імостями і єпископом було викликано відсутністю багатьох священицьких дружин на спеціально організованих для них реколекціях. Жінки у відкритій скарзі, надрукованій в тому ж «Ділі», натякали, що така обставина має вплив на переслідування або ж, навпаки, фаворитизацію їхніх чоловіків на церковній службі, а це суперечить моралі, бо вони пропустили реколекції не через власне «не хочу», а лише з причини великої домашньої клопотаності³². Часто ця критика політизувалася і виходила на рівень міжнаціональних суперечок з поляками. Тоді греко-католицьким імостям доводилося чути, що «русинка-попадянка щось таке згїрдливе, темне, таке бидлятко-ослятко» і через це «дуже боліло»³³.

«Священик зобов'язаний жити для народу і той обов'язок має бути в нього на першій місці» – писала дружина священика Осипа Бобикевич-Нижанківська, – «а як має родину, то нехай вона тягар хати бере на себе»³⁴. За таких обставин жіноча робота вдома залишалася незмінною її «прерогативою» як в очах суспільства, так і у свідомості самих жінок. Крім того таке уявлення жіночої участі не суперечило традиційній моральності, що була нормою для священицької родини. Вона вкладалася в таку форму подружньої присяги: жінка присягала чоловікові на любов, вірність і послухність, а він їй – на любов та вірність³⁵. «Послушність», як одна з обов'язкових характеристик тогочасного доброго жіночого характеру, передбачала не тільки прийняття усталеної практики, а й її активне підтримання. Та все ж розподіл обов'язків не у всіх священицьких сім'ях був природним, стабільним, однаковим³⁶. Спроби створити універсальну картину будуть радше апробацією кожного окремого випадку в сумі, а не об'єктивною репрезентацією тогочасного життя.

Що було абсолютно точно, то це те, що в ідеалі саме жінка в священицькій родині повинна була брати на себе більшість господарських обов'язків та одночасно залишатись на «своєму» місці, створюючи «тло» для парафіяльного будинку – місця, що належало до домашньої та громадської сфери одночасно. Священики вважали себе безпомічними у веденні домашнього господарства³⁷. «Батько ніколи не займався господаркою, якої не любив, по смерті мами господарством мусіла займатися якась господиня», – писав у спогадах К. Трильовський³⁸. Священнослужитель таким чином відповідав за громадську сферу парафіяльного дому, а його дружина – за все решту. Не дивно, що життя без дружини, як з морального, так і з економічного погляду уявлялось у світлі постійної боротьби за існування. А смерть дружини ставала непоправною трагедією всього

життя. Так, за словами одного зі священників, що опинився в такій ситуації, жінка, яка «старалася прихильним серцем зробити мої священницькі заняття і труди приємнішими, а я знов нагороджував її прихильність і доброту серця ревністю й священницьким поведінням», пішла у вічність, забравши зі собою і суспільний спокій життя чоловіка, адже тепер він ставав мішенню для пліток недоброзичливців, які, маючи чи не маючи підстав для того, лихословили про неморальний спосіб життя «отця без жінки», а також був змушений виховувати самотійно малих дітей³⁹. Або ж приклад о. П. Кроховського, який після втрати дружини пережив доволі затяжну депресію, погрожуючи помститися крилошанину о. М. Малиновському, що буцімто причинився до смерті його жінки⁴⁰. Звичайно, можна знайти також і приклади жорстокого ставлення священників до власних дружин, але у другій половині XIX ст. такі випадки вважалися аномальними⁴¹. Так О. Рохкевич в одному з листів до І. Франка писала про молодого попа, «що загриз свою небіжку на смерть, кажут, що вона нераз поберала прочуханку, так шанував небогу. А тепер він собі свобідній, грає ролью кавальєра, п'є, гуляє, танцює. До цілованья – то але!»⁴².

У час економічної нестабільності, навіть тоді, коли священницький сан в суспільстві вважався кращим вибором професії для матеріального добробуту людини, а заміжжя з семінаристом — виграшною партією для будь-якої панночки, благополуччя сім'ї значною мірою залежало від великої господарки і «запопадливості» господині⁴³. Наснаги і мості, очевидно, потрібно було дуже багато. До прикладу, о. Пристай пише, що в них «було 20 штук рогатої худоби, 6 коней, 30 безрог, 5 пантарок, 20 гусей, 80 курок і 105 качок»⁴⁴. Звісно, при такій кількості господарки не обходилося і без прислуги та служниць. Ними, як правило, мала опікуватися також жінка.

З матеріальної точки зору праця жіночих рук для сімейного добробуту була дуже значною. Про це свідчать численні спогади, до прикладу, О. Барвінський писав, що «мама [...] від досвітку до пізньої ночі поралася коло домашнього господарства, бо доходи з парафії і господарства були невеликі а таки було для кого дбати»⁴⁵. Курування праці на парафіяльних полях було обов'язком чоловіка⁴⁶. Тому священники могли працювати «по-газдівськи» в полі і залишати дружині решту домашніх турбот. Отець О. Пристай до щоденної роботи своєї жінки зараховував обов'язок «доглянути дітей, варити, піклуватися дробиною, худобою, безрогатими, городом, садом і т. д.»⁴⁷. Ілюстрацією сімейних обов'язків може стати оповідання з тогочасної газети. Один чоловік захотів помінятися роботою зі своєю дружиною, аби та побачила, як тяжко він працює. Тому одного

дня зранку жінка пішла в поле орати, а чоловік лишився на господарці. Та з цього обміну нічого бажаного для чоловіка не вийшло, бо після одного дня, проведеного в тому «пеклі», чоловік «упавъ къ ногамъ жены и просивъ одпущеня, обѣцьявши, що вже одъ сего часу онъ лишъ свою роботу буде кончати, а въ радъ женскои работы мѣшати ся не буде»⁴⁸.

Якщо економічна активність в рамках сімейного господарства віталася і навіть заохочувалася, то поява жінки священика із самостійною економічною роллю ще до кінця ХІХ ст. була неприйнятна. Говорячи про господарство як обов'язок жінки, священики представляли себе ніби відстороненими від матеріальних зацікавлень і турбот, перебуваючи у своєму «робочому кабінеті», тобто церкві, як в опозиції до кухні, спалень і подвір'я, які були віддані жінці⁴⁹. Нерідко траплялося так, що делегування повноважень щодо ведення господарства до дружини перетворювало парафіяльний дім у жіночий простір, де священик викроював собі місце у вигляді кімнати під «канцелярію»⁵⁰. А відтак поточна домашня робота священиком, в силу професії і свого покликання, відсувалися на другий план. «Після служби – кава, фаяка і читання, – згадував о. Филімон Тарнавський про денний розпорядок свого родича по бабиній лінії священика о. Данила Танячкєвича. – Обід був звичайно між десятою й одинадцятою годинию. По обіді відпочинок. Опісля звичайно любив поїхати верхи, поглянути на ниви і сіножаті й вертався вчасно додому. Спати клався дуже скоро, за те в літі в третій годині зранку вже був на Службі Божій»⁵¹. Звісно такий робочий день священика був не у всіх священицьких сім'ях. Це залежало від матеріального добробуту кожної окремої парафії і її церковної благочесності і просвіти⁵². Та такий приклад, який ніби і не згадує жінку священика, констатує, що вона «за кадром» при такому розпорядку чоловіка мала що до роботи.

Виховання малих дітей, як правило, було обов'язком матері, тому саме вона справляла визначальний вплив на формування перших світовідчуттів своїх дітей. Передусім, жінка відповідала за виховання дочок: вважалося, що дочка дуже рідко може добре виховатися без матері⁵³. Часто мати прищеплювала дитині любов до того, що найбільше любила сама чи мріяла здійснити. Анатоль Вахнянин згадував, що його «залюбування» до музики він отримав від мами, «що своїх дітей змалку заправляла до пісні»⁵⁴. Саме мати, за спогадами Осипи Бобикєвич-Нижанківської, передала їй любов до читання українських книжок, промовляючи щораз слова, які, за висловом авторки спогадів, заохочували до науки: «Читай, читай, ти ж українка і маеш нею бути»⁵⁵. Окрім того, з дорослішанням дітей мати могла контролювати їхню освіту. Зокрема, синів у містах, причому робила це без

присутності свого чоловіка. До прикладу, «мама щотижня або й частіше, – згадує О. Барвінський про своє навчання в гімназії, – навідувала нас, щоби все допильнувати»⁵⁶. Навряд чи це можна пояснити тільки тим, що священикам було важко залишити парафію на довший час⁵⁷.

Матеріальна культура священицьких родин наблизилася до культури дрібної буржуазії, а життєвий стандарт остаточно відокремився від селянства і «сільської культури»⁵⁸. Виховання священицьких доньок у другій половині XIX ст. цілком відповідало буржуазним стандартам. У зв'язку з цим виникає питання: як поєднувався дворічний курс читання, писання, рахунків, німецького тибля, ношення довгої сукні та поведінки на балах з образом жінки священика як промотора священицького господарства? Виглядає так, що у другій половині XIX ст. існувала розбіжність між очікуваною поведінкою попадянки і попаді. Дочки священиків мали засвоювати буржуазні норми, отримуючи відповідну до цього освіту, дружини священиків мали чинити опір вимогам буржуазної ідеології окремих сфер⁵⁹. Разом з тим критика, що лилася зі сторінок газет про недостатню обізнаність імостянок і подекуди їхню повну «темноту» в суспільних справах, була такою гострою, що в газеті «Народ» певний час існувала рубрика, присвячена таким проблемам. «Учити нас не вчать – хоть то одну науку вода не возьме, огонь не спалить, війна не знищить, ні час не знівечить, а виложивши майже весь гріш на строї, різні прикраси, лишаємося потім, по смерті батька чи мужа, убогими духом і маєтком»⁶⁰, – так відзивалася «Побратимка» про свідомість і виховання «йімосцянок» у своєму середовищі.

Питання освіченості русинок, зокрема її національної складової, у 80-х роках XIX ст. було якраз на часі. У рамках тогочасного галицького українства, його політичних, соціальних, економічних, а найперше міжетнічних баталій, виховання дітей у національному дусі вважалося обов'язком матері-русинки, її лептою в розвиток українців Галичини, найбільшим, що вона могла зробити для свого народу. «Бо чи може добрих і світлих людей-патріотів виховати мати, не введена в жите публичне? – писало «Діло». – Чи може розігріти теплотою своїх чеснот женьщина замкнена в чотирьох стінах дому?». Ці питання зі сторінок галицького щоденника звучали риторично. Наполегливість у проблемі просвіти жінок мотивувалася загальносуспільним поступом і тим, що «світлий муж і отець буде мав при тім спосібність висказати свої думки про справи щоденні, суспільні і наукові, а розумна жінка своєю участю оживить, огріє і не одною іскрою живого погляду осьвітить сей домашній парлаємент»⁶¹. При цьому зазначалося, що найбільшу користь з таких «сімейно-парламентських засідань» отримують діти.

У більшості випадків овдовівши, священицькі дружини залишалися у дуже скрутному становищі. Парафіяльний дім переходив у власність майбутнього пароха, що мав замінити свого попередника. За таких умов вдова і її діти могли сподіватися хіба що на милість нового священика чи громади села, щоправда, в їх розпорядженні був спеціально створений вдовичо-сиротинський фонд, та мізерність виплат з нього не давала можливості навіть на те, щоб прогодуватися, не кажучи вже про достатнє матеріальне забезпечення майбутнього чи навчання дітей-сиріт⁶². Гострота цієї проблеми викликала жваве обговорення в пресі і навіть нові ідеї щодо її вирішення. До останніх можна віднести пропозицію купувати для церкви виготовлені священицькими вдовами вироби і так підтримувати їхнє економічне становище⁶³, або ж усім священикам округи надсилати вдові і сиротам по 1 кроні персонально⁶⁴. Та навіть це не рятувало становище жінки, яка, ставши вдовою, мусила починати все життя заново. І часто з того, що братися за будь-яку роботу, аби тільки прогодувати своїх дітей: «носити воду жидамь» чи вийти заміж «изъ нужды за весьма бѣднаго заробника, а къ тому пьяницу»⁶⁵. І це при тому, що традиція забороняла одружуватися вдруге священицьким вдовам⁶⁶.

Життя греко-католицького парафіяльного священика у другій половині XIX – на початку XX століття було нероздільно пов'язане з дружиною як уособленням ідеалізованого стандарту сім'ї, родини. В трактуванні священика присутність жінки мала кілька значень. По-перше, – емоційне, – що розглядало традицію одруження як тілесний і духовний спокій життя священнослужителя, якому природно властиве все людське; по-друге – матеріальна сторона життя з жінкою і без неї суттєво різнилася, відтак достаток священицької родини великою мірою залежав від вибору жінки та її вміння добре вести домашнє господарство. По-третє, робота імостві для церкви і парафіян, попри констатовані другорядні чи радше кулуарні ролі, мала цілком зримі результати, що часто не співпадали з патріархальним трактування жіночого. Для самої жінки одруження в апіорі означало реалізацію, «єдине запевнення екзистенції». Проте з набуттям статусу дружини священика жінка отримувала значно більше можливостей для самореалізації. Український провід, наголошуючи на ролі імостві як своєрідного зразка для жінок її середовища, сам задавав темп таким трансформаціям.

1. Чайковський А. Спогади, листи, дослідження: У 4 т. – Львів, 2002. – Т. 2. – С. 386.
2. Чайковський А. Спогади, листи, дослідження... С. 327.
3. Колб Н. Громадські акції греко-католицької церкви у Львові в 90-х роках XIX століття // Вісник Львівського ун-ту. Серія історична. – 2007. – С. 364.

4. Чайковський А. Спогади, листи, дослідження... С. 385.
5. Руско-католицькій синод у Львові // Дїло. (Львів). 1891. Ч. 211. 19 вересня (1 жовтня).
6. Руско-католицькій синод у Львові // Дїло. 1891. Ч. 208. 16 (28) вересня.
7. Охримович В. Кілька критичних думок про жите й розвій галицько-руської інтелігенції // Народ. (Львів). 1890. Ч. 21. 1 листопада. С. 288.
8. Трильовський К. З мого життя. Київ; Едмонтон; Торонто, 1999. – С. 33.
9. Цеглинський Г. Аргонавти: комедія в 3 діях. – Львів, 1898. – С. 17-21.
10. Трильовський К. З мого життя... С. 29.
11. Заярнюк А. Петро Кроховський проти Михайла Малиновського (Жінка та її роль у сімейному житті греко-католицького духовенства Галичини 70-х років XIX століття на тлі одного конфлікту) / Ковчег. Науковий збірник із церковної історії / За ред. Бориса Гудзяка, Ігоря Сkochиліяся та Олега Турія. – Львів, 2000. – Ч. 2. – С. 378.
12. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Передрук видання 1935 р. з додатковими матеріалами. – Стрий, 2007. – С. 42-43.
13. Трильовський К. З мого життя... С. 58.
14. Там само. С. 87.
15. Танякевич Д. Християнська жіноча милосерна добродійність. Реферат виголошений на загальних зборах Т-ва св. Ольги, 27 грудня 1905 у Львові // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – Львів, 1905. – Ч. 6. – С. 177-178.
16. Пристай О., отець. З Трускавця у світ хмародерів. Спомини з минулого й сучасного: У 4 т. – Львів; Нью-Йорк, 1935. – Т. 2. – С. 87.
17. Цегельський Г. Задачі сьвященничого жіноцтва в нашій церковно-суспільній праці // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – 1911. – Ч. 14-15. – 1 липня. – С. 417.
18. Тарнавський Ф., отець. Спогади: Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, сьвященницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX сторіччя і в першій декаді XX сторіччя. – Торонто, 1981. – С. 189.
19. Волянський О. З теологічних проблемів: мораль подружжя і податкових законів // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – 1909. – 15 березня. – Ч. 6. – С. 134-135.
20. Сьвященна мати // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – 1907. – Ч. 21. – 1 листопада. – С. 434.
21. Бобикевич-Нижанківська О. Спомини з моїх років // Олекса Бобикевич. Твори / Упорядник М. Ващишин. – Львів, 2000. – С. 152.
22. Цегельський Г. Задачі сьвященничого жіноцтва в нашій церковно-суспільній праці // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – 1911. – Ч. 12-13. – С. 389.
23. Волянський О. Сьвященна мати // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. – 1909. – 15 березня. – Ч. 6. – С. 656.
24. Чайковський А. Спогади, листи, дослідження... С. 327.
25. Пристай О., отець. З Трускавця у світ хмародерів... С. 86.

26. Там само. С. 83.
27. Тарнавський Ф., отець. Спогади... С. 69.
28. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 11 (Барвінські). – Спр. 3711 (Пристаї Ольга (уроджена Бачинська). Лист до Ольги Барвінської. Підгірці, 26 травня 1897 р.)
29. Тарнавський Ф., отець. Спогади... С. 69.
30. Посмертна згадка// Діло. – 1905. – Ч. 189. – 24 серпня (6 вересня).
31. В справі релігійного освідчення нашого священничого жіноцтва // Нива: часопись посвячена справам церковним і суспільним. 1909. Ч. 15-16. С. 349.
32. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Ф. 11 (Барвінські) Спр. 5363 (Антонович Володимир, священник. Відповідь на скаргу жінок священників Станіславівської Єпархії до єпископа преосв. Гр. Хомишина, 4 травня 1911 р.)
33. Побратимка. Як в нас виховують ся йїмостянки на йїмосцїв і який хосен із них народови // Народ. 1890. Ч. 11. 1 червня. С. 157-159.
34. Бобикевич-Нижанківська О. Спомини з моїх років... С.156.
35. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884-1939. Київ, 1995.С. 86.
36. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства Галичини другої половини ХІХ ст. // Україна модерна. – 2000. – Ч. 4-5. – С.75.
37. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства... С. 71.
38. Трильовський К. З мого життя... С. 37.
39. Заклинський О., отець. Записки пароха Старих Богородчан. – Торонто, 1960. – С. 89.
40. Див. про це: Заярнюк А. Петро Кроховський проти Михайла Малиновського ... С. 372-387.
41. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства Галичини... С. 62.
42. Лукіянович Д. Листи Ольги Рошкевич до Івана Франка / Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів, 1958. – Т. 6. – С. 8.
43. Тарнавський Ф., отець. Спогади... С. 38.
44. Пристай О., отець. З Трускавця у світ хмародерів... С. 317.
45. Барвінський О. Спомини з мого життя. Нью-Йорк – Київ, 2007. С. 42.
46. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства... С. 74.
47. Пристай О., отець. З Трускавця у світ хмародерів...С. 317.
48. З літератури угорско-рускої // Діло. – 1890. – Ч. 133. – 14 (26) червня.
49. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства... С. 73.
50. Там само. С. 73.
51. Тарнавський Ф., отець. Спогади... С.34.
52. Там само. С. 139.
53. Барвінський В. Скошений цвіт. Виїмки з галицьких образків. – Коломия, б. р. – С. 60.

54. Вахнянин А. Спомини з житя. (Посмертне виданє) / Зладив К. Студинський. – Львів, 1908. – С. 3.
55. Бобикевич-Нижанківська О. Спомини з моїх років... С. 154.
56. Барвінський О. Спомини з мого життя... С. 49.
57. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства Галичини... С. 75.
58. Заярнюк. Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село в середині ХІХ століття. – Київ, 2007. – С. 106.
59. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства... С. 74.
60. Побратимка. Як в нас виховують ся йімосянки на йімосяцїв і який хосен із них народови // Народ. 1890. Ч. 11. 1 червня. С. 157-159.
61. Олександр Барвінський. Родинне і суспільне значіне руского жіноцтва // Руслан. (Львів). 1898. Ч. 158. 17 (29) липня.
62. Оть вдовъ и сиротъ по священниках // Дѣло. 1885. Ч. 23. 26 лютого (10 марта).
63. Одозва до Духовенства и до всѣхъ загально Патріотовъ // Дѣло. 1890. Ч. 275. 7 (19) грудня.
64. Въ дѣлѣ фонда для священническихъ семействъ // Галичанинь. 1895. Ч. 166. 27 іюля (8 августа).
65. Домъ пріюта для священническихъ семействъ // Галичанинь. 1895. Ч. 145. 2 (14) іюля.
66. Заярнюк А. Соціальні аспекти статі у дискурсі греко-католицького духовенства... С. 72.

Summary

Ivanna Cherchovych

FEMALE IN THE FAMILY OF GREEK-CATHOLIC PRIEST IN GALICIA OF THE SECOND PART OF THE 19TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article highlights the status of a female in the family of Greek-Catholic priest. Since the second part of the 19th century Greek-Catholic's family became object of special social attention. The status of married Greek-Catholic clergy was the theme of public discussion: the issues of significance of Greek-Catholic families in the national movement, their role as a model for the social. At this discussion the figure of a wife of priest was often examined in the context of national expectation. She was expected to be her husband's support not only in private, but in public life; the educator of the new generation of Ukraine's intelligentsia; in some cases she patronized the affair of parishioners, which demanded high educational level.

Keywords: Greek-Catholic Priest, Galicia, Ukrainian intelligentsia, woman, marriage.